

Iványosi-Szabó Tibor

Historiográfiai vázlat

Kecskemét 1686-1849 közötti időszakáról

Ha valaki belelapozna Kecskemét történetírásának irodalmába, a meglepő ellentmondások sorát lenné ott fel. Pontosabban csak akkor, ha ebbe bele tudna lapozni, mivel e műfajon belül még ilyen munka nem született. Íme ez a legelső, és nem is akármilyen meglepetés, amely a város történelme iránt érdeklődőt érheti. Ez annál inkább feltűnő, mivel az e tekintetben is szerencsésebb sorsú városok történetírói szinte arról panaszkodnak, hogy a szisztematikus feldolgozásokhoz képest aránytalanul sok részterületet felölelő historiográfiai áttekintés és bibliográfiai feldolgozás készült el.¹ Bár Kecskemét történelmével a XVIII. század derekától kezdve nemegy kiváló személyiség foglalkozott, és a harmadfélszáz esztendő alatt sokan írtak hosszabban-rövidebben a város múltjáról, mégis erről a felhalmozott irodalomról egy válogatott bibliográfia is csak a közelmúltban jelent meg.² Nyilvánvaló, hogy a szükséges bibliográfiai feldolgozások hiánya is számottevően hátráltatta a historiográfiai áttekintések létrejöttét.

A jelzett ellentmondások sorába tartozik az is, ahogyan ennek a vázlatnak az elkészítésére vállalkoztam. A Kecskemét monográfia létrehozásával kapcsolatos előkészületek és munkálatok már egy évtizedre tekintenek vissza. Ez idő alatt kétségtelen, hogy több jeles részfeldolgozás készült el és jelent meg. Végül 1996 táján megszületett egy elképzelés, amely szerint a város múltját és részben közvetlen közelmúltját több kötetben kívánják közzétenni. Kétségtelen, hogy a városmonográfiák elkészítése során igen eltérően jártak el a szerkesztők a történelmi irodalom ismertetését illetően. Több esetben az első kötet első nagyobb fejezetét alkotta ez az áttekintés.³ Legalább ugyanennyi esetben viszont nem került erre sor, hanem a szerzők maguk számára készítettek a korábbi szakirodalomról egyféle számadást, maguk vizsgálták meg, miből tudnak kiindulni, mely területeken várnak rájuk a legnagyobb fehér foltok, amelyeket levéltári kutatással kell áttekinthetővé tenniük.⁴ A Kecskemét monográfia munkálatainak előkészítése során ezen utóbbi eljárás mellett döntött a főszerkesztő. Tekintettel arra, hogy elvállaltam a város 1686-1849 közötti történelmének megírását, az ezzel kapcsolatos szakirodalmat érhetően számba kellett vennem. Szerencsére ezt a nem csekély munkát könnyítette az, hogy már évtizedek óta e korszak különféle területeivel is behatóan foglalkoztam. A következőkben ezt a folyamatosan gyűjtött anyagot hasznosítom, felfrissítve, kiegészítve azt Lisztes László valóban hézagpótló bibliográfiájának ide vonatkozó adataival egy vázlatos áttekintés során. Tehát a felhasználásra kerülő anyag nem egy szisztematikus, előre megtervezett, mindenre kiterjedő anyaggyűjtés eredménye, hanem egy kutatással és bizonyos részeredmények publikálásával foglalkozó szakember kigyűjtése.

Ez az első nekirugaszkodás érhetően nem lehet egy minden elvárást kielégítő, a szakterületen belül felmerülő minden kérdést megválaszoló munka. Tekintettel arra, hogy a rendelkezésemre álló szakbibliográfiai anyag sem mondható teljesnek, bizonyos hiányérzet óhatatlanul felmerül. Nem lehettem figyelemmel az alkalmi előadások sokszorosított anyagára, a napi sajtóban megjelent cikkek jelentős részére, bár az is kétségtelen, hogy főként az utóbbi évtizedekben ezek még a jobbik esetben is inkább csak ismeretterjesztő feladatra vállalkoztak, korábban már publikált ismereteket frissítettek fel, ezért egy monográfia megírása során ezeket véltem leginkább mellőzhetőnek. Emlékképeim alapján az utóbbi évtizedekben érdemi recenzio is kevés jelent meg ezen időszak irodalmáról. Kétségtelenül nagyobb hiányt jelent viszont az esetleges kéziratok feltárása, illetve azok hasznosítása. Bár e téren teljes a bizonytalanság, sajnos kicsi a valószínűsége annak, hogy valaha is jelentősebb feldolgozásokra lelhetünk. Ugyancsak utalnom kell arra, hogy sok könyvrészlet gazdagíthatja még újabb adatokkal ezirányú ismereteinket. Talán ennek számbavétele lesz majd a legnagyobb munka. Ezek jelentős hányadát érhetően a részfeldolgozások során hasznosítottam, de ezeket itt maradéktalanul nem lehet figyelembe venni, mivel sok esetben nem konkrétan Kecskemét történetét érintik. Végül ki kell tennem arra is, hogy a szakirodalom áttekintése során csak azokat a folyóiratokban megjelent feldolgozásokat gyűjtöttem ki, vettem itt számításba, amelyeket az általam kutatott területeknél hasznosítani tudtam. Utalnom kell arra is, hogy mellőztem a korra vonatkozó régészeti anyagot, a kimondottan az érmészettel kapcsolatos numizmatikai feldolgozásokat, és az irodalomnak azt a nagy területét, amely nem hozható közvetlen kapcsolatba a város ezen időszakon belüli kulturális és szellemi életével. Tehát több területen nem szólhatok munkám teljességéről. Ezen megszorítások ellenére nekirugaszkodtam e vázlat elkészítéséhez, mivel azt reméltem, hogy próbálkozásom részeredményei, a felszínre kerülő kétségtelen hiányosságok és az esetleges tapasztalatok a többi korszak historiográfiájának az elkészítésére fognak többeket serkenteni.

I. táblázat.

A KIADVÁNYOK MEGOSZLÁSA MEGJELENÉSÜK IDŐSZAKA ÉS TÍPUSUK ALAPJÁN

Időszak	Könyv	Könyvrészlet	Füzet	Feldolgozás	Cikk	Összesen
– 1849	1	4	2	1	5	13
1850-1900	7	3	3	11	14	38
1901-1920		3	2	1	1	7
1921-1944		4	11	22	20	57
1945-1960	1	1	3	2	2	9
1961-1970	1	1	1	9	3	15
1971-1980				14		14
1981-1990	2	5		41	2	50
1991-2000	14	2	1	13		30
Összesen	26	23	23	114	47	233

Annak reményében, hogy az áttekintést le tudom rövidíteni, az egyes sajátosságokat jobban tudom érzékeltetni, a több mint kétszáz

publikált anyagot főbb jellemzői alapján néhány statisztikai táblázatba próbáltam sűríteni. Ezek segítségével legelőször azt célszerű megnéznünk, időben hogyan oszlottak meg a különféle kiadványok típusukat, jellegüket tekintve. (L. I. sz. táblázat.)

Előbb a kiadványok típusaira vonatkozóan kell néhány megjegyzést rögzítenem. Könyvnek minősítettem mindazokat a nyomtatott kiadványokat, amelyek 100 oldalnál nagyobb terjedelműek. A könyvrészlet rovatba csak azokat a munkákat vettem be, amelyek külön fejezetben vagy alfejezetben foglalkoznak Kecskemét e korszakon belüli történelmével, vagy legalábbis sok oldalon belül számottevő ismeretet nyújtanak ezen időszakról. Szükségesnek tartottam, hogy a könyvektől különválasztva tüntessem fel a füzeteket. Félrevezetőnek tartottam volna, ha Hornyik János több száz oldalas, semmiképpen sem mellőzhető munkái és a 20-30 oldalas önálló, de olykor csupán ismeretterjesztő, tehát újabb adatokat, megállapításokat nem, vagy csak alig tartalmazó kiadványok ugyanazon kategórián belül lennének nyilvántartásba véve. Tehát ide soroltam mindazokat a kiadványokat, amelyek 100 oldal terjedeleminél kisebbek. Érthetően a különféle periodikák, amelyek több szerző művét teszik közzé, sem a könyvek, sem a füzetek között nem találhatók meg. Az ott közölt munkák a feldolgozás címszó alá kerültek. Ezek terjedelme eltérő, de szakmai szempontból csaknem kivétel nélkül igen fontosak. A cikkek közé soroltam mindazokat az írásokat, amelyek szakfolyóiratokban, helyi kiadványokban, napilapokban stb. jelentek meg, és terjedelmük az 5-6 oldalt nem haladja meg. Nem minősítésnek szántam azon eljárásomat, hogy a különféle útikalauzokat, kiállítás-vezetőket, a napjainkban szinte divatosá vált különféle lexikonszerű kiadványok Kecskemétre vonatkozó fejezeteit és szócikkeit, a szinte szórólapszerű nyomtatványokon megjelentetett várostörténeteket itt figyelmen kívül hagytam. Ezeknek az ismeretterjesztésben és a gyors tájékozódásban játszott alig felmérhető fontosságát feltétlenül elismerem, csupán azért mellőztem, mivel egy monográfia számára ezek új ismereteket, újabb következtetéseket csak a legtrikább esetben tartalmaznak. Számításba vételük viszont a tudományos ismeretek szerzését szolgáló kiadványokon belüli arányokat számottevően módosítanák, így a város történelmének kutatására irányuló folyamat ismertetése során akár félrevezető is lehetnének.

Mielőtt rátérnék az elemzésre, szükségesnek érzem annak kiemelését, hogy ez a több mint másfél évszázad Kecskemét történelmében belül rendkívül fontos időszak. A hódoltság keserves másfél évszázada után egy negyed százados háborúkkal teli katasztrófális időszak köszöntött a városra, amely alatt gazdasága megroppant, lakosainak száma jelentősen lecsökkent. Az ezt követő évtizedek viszont korábban soha nem látott fellendülést eredményeztek. Majd a rideg állattartás súlyos válsága után a belső reformok révén egy merőben új gazdálkodási forma kialakulása hozta meg a város számára a hosszantartó felemelkedés időszakát. Sikerei alapján nemcsak a két folyam között lett mintáértékű a gazdálkodása, hanem távolabbi régiók is profitáltak eredményeiből. A később legendássá vált tanyás gazdálkodását, a nemzetközi hírnévre szert tett szőlő- és gyümölcsstermesztését ekkor alapozta meg.

A táblázat időbeli tagolását gondolom nem kell különösebben magyaráznom. Az egyes időszakokon belül kirajzolódó néhány sajátosságra viszont nem árt felhívni a figyelmet. Az mindenki számára azonnal szembetűnő, hogy míg a múlt század második felében 7 önálló kötet ismertette teljes egészében vagy terjedelmének nagyobb részében a város ezen korszakát, a XX. század első 80 évében mindössze 2 ilyen munkára tellett a város szellemi és anyagi erőforrásaiból! Csupán a 80-as évek végén és a mögöttünk lévő évtizedben történt érdemi változás, de ez is jószerivel Katona Józsefhez kapcsolódó bicentenáris megemlékezéseknek köszönhető.

Ugyancsak elég feltűnő, hogy az e korszakra vonatkozó szakirodalom három időszakon belül élhetett meg kisebb pezsdülést. Az első a XIX. század második felére és részben annak végére tehető. Ezen belül Hornyik János munkássága a kétségtelenül kiemelkedő, bár a statisztikai adatoknak csak a kisebb része utal alkotásaira. A XIX. század utolsó évtizedében részben a Katona-centenárium révén készült több figyelemre méltó munka, részben pedig a millennium hatására írtak több, de inkább csak ismeretterjesztő, semmint tudományos értékű feldolgozást. Érdemben növelte a megjelent munkák számát az a tény, hogy a város igen jelentős részt vállalt a szabadságharcban, és a félévszázados megünneplésre kellő súlyt fordítottak. Ugyancsak érdemes kiemelni azt is, hogy az 1890-es években komoly formában felmerült annak igénye, hogy a Hornyik János által elkezdett városmonográfiát be kellene fejezni, az 1711 utáni időszak történelmét is meg kellene írni. Sajnos, a nagy elhatározás nyomán csupán egy alapozó kötet, majd rövid cikkek és kisebb ismeretterjesztő munkák születtek ezekben az években, és az egész nekirugaszkodás elég korán hamvába holt.

A következő két évtized, amely időszak a dualizmus válságát, a világháborút, a forradalmakat és az ország szétválását eredményezte, meglepően gyér érdeklődést mutat a város történelme iránt. Az 1930-as években azután egy újabb nekirugaszkodás figyelhető meg, amely viszont csak néhány igényesebb tanár Kecskemét szellemi élete iránti elkötelezettségének és Szabó Kálmán egyre jobban kiteljesedő munkásságának volt köszönhető. Tehát csupán néhány egyén intellektuális igényének, ambíciójának és aldozatvállalásának az eredménye. Szervezett, intézményes kezdeményezés, még kevésbé tartós anyagi támogatás nyomokban is alig fedezhető fel. Érdemes viszont még arra is felfigyelni, hogy éppen ezért ezen időszakon belül is inkább a rövidebb lélegzetű munkák, nem pedig az átfogó feldolgozások vannak nagyobb számban.

A második világháború befejezését követő három évtized a szellemi életnek ezen a területén is egy újabb igen sanyarú időszakot, egy újabb nagy hullámvölgyet eredményezett. A statisztikai adatok e tekintetben egy kicsit akár félrevezetőek is lehetnek, ha nem fűzünk hozzájuk egy-két megjegyzést. A több mint két évtizeden át tartó csaknem teljes szellemi letargiát a Kiskunság c. periodikában megjelent néhány feldolgozás, majd a város 600 éves évfordulójához kapcsolódó – a megünnepléséhez képest igen szerény kivitelezésű és terjedelmű – tanulmánykötetben megjelent feldolgozások oldották valamelyest. De a kötet szerkezete és a feldolgozások jelentős részének a színvonalja is azt érzékelteti, hogy alaposabb előkészítés nélkül „összehozott” írásokból állt össze.

Valójában a hetvenes évek végén, majd a 80-as évek során bontakozódott ki részben a megyei múzeum, részben a megyei levéltár kiadványmunkája révén – az országos folyamattól eléggé elkésve – egy emelkedő szakasz, amelyet a 90-es években viszont ismételtelen egy erősen lefelé szálló évtized követett, amely ismét egy mindinkább személyi és főként anyagi bázisát vesztett időszakot jelez. Ehhez a nem éppen felemelő összképhez mindenképpen hozzátartozik az, hogy az utóbbi évtizedek valamelyest vigasztalóbb tudományos termésének létrehozásából, annak anyagi támogatásából maga a város igen csekély mértékben vette ki részét. A 80-as évek során megalkotott több mint negyven feldolgozás jelentős hányada a különféle országos szaklapokban jelent meg. A köteteket és a többi feldolgozás nagyobb részét pedig a megyei tanács költségén lehetett publikálni. Az utóbbi években pedig az intézmények különféle pályázatok, külső erőforrások segítségével tudnak a város történelmével foglalkozó egy-egy kiadványt megjelentetni. Az összképhez hozzátartozik az is, hogy sem a millicentenárium alkalmából, sem pedig az államalapítás ezredik évfordulója során nem történt a város részéről semmiféle kezdeményezés sokirányú adósságainak ledolgozására.

Talán nem hiábavaló legalább egyetlen város csaknem pontosan ezzel az időszakkal megegyező szakirodalmáról néhány, ugyancsak statisztikai adatot a kecskemétiivel szembeállítani, hogy az arányokat jobban érzékeljük, hogy az imént megfogalmazott véleményemet senki ne érezze túlzásnak. Miskolc hosszú időn át lélekszámát tekintve jóval kisebb település és ugyancsak mezőváros volt, miként Kecskemét. A „vas és acél országát” építve duzzasztották fel lélekszámát, sokszorozták meg amúgy is régtől fogva számottevő iparának súlyát. Ott a város 1700-1870 közötti történelméről 141 kötet, 142 könyvrészlet, 183 periodika (feldolgozás) és 248 rövid írás jelent meg 1995-ig. Tehát itt figyelembe kell venni a több éves elétérést, és azt a tényt is, hogy a miskolciak nem számoltak az irodalommal és a művészetekkel foglalkozó írásokkal. Így 2000-ben, az ő mindenképpen több mint 714 kiadvánnyal

szemben Kecskemét (az irodalmi anyag mellőzésével) csupán 210 kiadványát lehet szembeállítani. Tehát ott három és félszer annyi munka jelent meg városuk történelméről, mint nálunk!

Ezek után célszerű témák szerint is áttekinteni, miként oszlott meg e koron belül Kecskemétnek e térségben betöltött gazdasági, társadalmi és kulturális szerepéhez képest mindenképpen igen szerény történelmi irodalma. (L. II. sz. táblázat.)

II. táblázat.

A KIADVÁNYOK TÉMÁK SZERINTI MEGOSZLÁSA

Szakterület	Könyv	Könyvrészlet	Füzet	Feldolgozás	Cikk	Összesen
Vegyes tartalmú	5	4	3	6	2	20
Természeti környezet	1	1		1	1	4
Gazdaságtörténet	4	4	3	36	13	60
Társadalom		2	7	18	3	30
Politika	2	3	3	14	1	23
Helyi közigazgatás	3		1	9	1	14
Városépítés, urbanizáció		3	1		2	6
Egészségügy, szociális g.				6	1	7
Kultúra, irodalom	10	5	5	22	25	67
Bibliográfia	1	1				2
Összesen	26	23	23	114	47	233

Bár a számok ezúttal is elég egyértelműen idézik fel a tényeket, talán nem árt egy-két megjegyzéssel felhívni a figyelmet néhány részletre. Elsődlegesen az egyes témákon belüli aránytalanság tűnik fel. Mindenekelőtt a könyvek, tehát az elmélyültebb elemzések, esetenként a monografikus igényű elkészült munkák szeszélyes megoszlása a szembetűnő. Az is azonnal feltűnik, hogy kiemelkedő a kultúrával és az *irodalommal* foglalkozó munkák, kötetek száma, amely az összesnek közel a felét jelenti! Ezen kívül csak a gazdaságtörténettel foglalkozó könyvek száma a valamelyest figyelemre méltó. Különösen helytálló e megállapítás, ha figyelembe vesszük, hogy a politika és a helyi közigazgatás témakörében jelzett kötetek kizárólag forrásközlések. Az újabb ismeretek továbbítása szempontjából másik lényeges kiadványtípus a feldolgozás, nagyobb kiegyensúlyozottságot mutat. Itt is a gazdaságtörténetet és a kultúrát elemző munkák mennyisége szám szerint a legmagasabb, bár a társadalom és a politika formálódását is viszonylag jelentős számú feldolgozás elemzi. Ugyancsak érdemes utalni arra is, hogy mind a gazdaságtörténeten, mind a kultúrán belül igen nagy a rövid, egy-egy epizódot, nem ritkán egy-egy feltűnő forrásrészletet bemutató cikkek száma, olykor pedig egy-egy kuriozitás felvillantása. Ezek értékét nem kívánom ugyan kisebbíteni, de nem feledhetjük el, hogy gyakorta négy-öt ilyen közlés sem ér fel egy érdemi elemzéssel. A vegyes tartalmú munkák több területet érintenek, így néhány esetben és kisebb mértékben oldani tudják az egyoldalúságot. Egészében azt kell megállapítanunk, hogy még azokon a területeken is igen sok a feltárára váró forrásanyag, a máig irritáló fehér folt, amelyről a legtöbb publikáció látott napvilágot. Azt sem szabad szó nélkül hagynom, hogy a két legjobban feltárt területen belül is igen komoly aránytalanságok lelhetők fel. Éppen ezért ezeket külön is érdemes áttekinteni. (L. III. sz. táblázat.)

III. táblázat.

A GAZDASÁGTÖRTÉNETTEL FOGLALKOZÓ KIADVÁNYOK IDŐBELI MEGOSZLÁSA

Keletkezésük ideje	Könyv	Könyvrészlet	Füzet	Feldolgozás	Cikk	Összesen
1900 előtt	2	1			2	5
1901-1944		2	3	7	8	20
1945-1960						
1961-1970				2		2
1971-1980				8		8
1981-1990		1		17	3	21
1991-2000	2			2		4
Összesen	4	4	3	36	13	60

Tekintettel arra, hogy ezen témakörön belül jóval kisebb tételekkel számolhatunk, célszerűnek láttam a század derekáig tartó időszak metszeteit összefoglaló vonni. Az addig megjelölt két szakaszon belül található a feldolgozások közel fele. Különösen megnőtt az érdeklődés a gazdasági témák iránt a XX. század első felében, ami teljesen érthető. Bár nem árt felhívni arra a figyelmet, hogy a publikációk közel fele rövid lélegzetű, így ezek csak szerényebb mértékben járulhattak hozzá, hogy ismereteinket bővítsék. Annál

feltűnőbb, hogy a háborút követő három évtizedben mindössze kettő feldolgozás elkészítésére vállalkoztak. Csaknem száz éven át egyetlen önálló kötet sem jelent meg erről az igen jelentős korszak gazdasági fejlődéséről! Csak a hetvenes évek végétől számított alig másfél évtizeden át gyarapodott érdemben az e témával foglalkozó írárok száma. Teljesen érthető, hogy ezek birtokában a közelmúltban két összegző munka elvégzésére és publikálására is lehetőség nyílt. Kevésbé vigasztaló viszont az, hogy ezeken túlmenően az utóbbi tíz évben mindössze két feldolgozással gyarapodott e téren ismeretünk. Egy tematikus áttekintés itt sem lesz hiábavaló.

Mivel a témák jelentős része szükségszerűen érintkezik egy másikkal, viszonylag nagy azoknak a kiadványoknak a száma, amelyek több területet is felölelnek. A két-három monografikus feldolgozás, illetve füzet, továbbá Hornyik János korábban jórészt kiadatlan gazdaságtörténeti jegyzeteiből, írásából összeállított kötet több területre is bevilágít. Bár nem elhanyagolható itt sem a kisebb írárok száma, az egészet a feldolgozások határozzák meg. E téren ma már elég megnyugtató arányosság vehető ki. A pontosítás érdekében viszont itt is célszerű kiemelni, hogy az ár-, a bér- és a pénztörténettel a hetvenes évek végéig egyáltalán nem foglalkoztak, pedig a török kiűzése során és a szabadságharc alatt itt egészen sajátos viszonyok jöttek létre e területeken, és a térség szinte egyedüli forrásbázisa található a város levéltárában. Előtte csak Hornyik egy-egy forrásközlése, megjegyzése adott némi útbaigazítást e téren. Ha nem is az egész korszakra vonatkozóan, de 1790 tájáig az utóbbi évtizedekben elkészült feldolgozások elfogadható támpontot jelentenek. Érthetően a források bősége révén még sok-sok kiegészítésre és finomításra nyílik majd lehetőség. Rendkívül izgalmas kutatási terület lehet majd a napóleoni háborúk és a reformkor időszakának pénzügye, ár-, bér- és pénztörténete, amelyről eddig csak igen kevés támpont áll – nemcsak Kecskemét történetén belül – rendelkezésünkre. Ugyancsak érdemes utalni arra, hogy szinte az összes többi területen jóformán csak az első „próbaírárok” történtek meg, az igazán elmélyült, a minden jelentős forrást figyelembe vevő feltárás még a jövő generáció feladata lesz. (L. IV. sz. táblázat.)

IV. táblázat.

A GAZDASÁGTÖRTÉNETTEL FOGLALKOZÓ KIADVÁNYOK TEMATIKUS MEGOSZLÁSA

Tematika	Könyv	Könyvrészlet	Füzet	Feldolgozás	Cikk	Összesen
Ártörténet				2		2
Bértörténet				3		3
Pénztörténet				8	1	9
Céhesipar			1	1	3	5
Kereskedelem				6	1	7
Gabonatermelés		1		3		4
Szőlő és gyümölcs		2		2		4
Állattartás				2	5	7
Közlekedés				1		1
Több témát érintő	4	1	2	8	3	18
Összesen	4	4	3	36	13	60

A publikációk számát tekintve a szellemi élet, ha tetszik a kultúra területe még inkább számíthat kiemelésre, részletesebb elemzésre. (L. V. sz. táblázat.)

Itt is az aránytalanságok, a meglepő jelenségek sora áll elénk. Ezek közül sem árt néhányat kiemelni. Elsőként most is a legfajsúlyosabb kiadványokkal, a kötetekkel érdemes kezdeni. Nem kerülheti el a figyelmünket, hogy a tizből hét kötet az 1800-as, illetve az 1900-as évek végén jelent meg. Ezek csaknem mindegyike az évfordulós megemlékezések révén Katona József személyéhez és munkáihoz kapcsolódik. Azt hiszem, nem kell különösebben hangsúlyoznom, hogy nem ezeknek a számát tartom soknak, hanem a többit bántóan kevésnek. Ezután a feltűnő momentumok közül azt érdemes kiemelni, hogy az e témakörön belül is igen magas a rövid írárok száma: az összes publikáció több mint 40 %-a! Itt is kénytelen vagyok arra utalni, hogy a szám szerint sem túlságosan bő termésen belül ez az arány bántóan nagy. Dehát úgy látszik, csak ennyire tellett a város szellemi és anyagi kapacitásából.

Mi sem természetesebb, hogy e lehangoló megállapítás ellenére e témakörön belül is elvégezzek egyfajta bontást, hogy az így kapott ismeretek tanulságaira is rávilágítsak. (L. VI. sz. táblázat.) Külön is érdemes figyelmünket a füzetekre és a feldolgozásokra irányítani, mivel az önálló kötetek mellett érthetően ezek tudnak egy-egy kiválasztott területről érdemben legtöbbet nyújtani. Több mint elgondolkodtató, hogy ezen publikációk több mint kétharmada (!) 1945 előtt jelent meg. A mögöttünk lévő bő fél évszázad alatt egyetlen füzetre és alig több, mint fél tucat érdemi tanulmányra tellett a számában közben megduplázódott, de inkább talán megsokszorozódott közép- és főiskolai magyar (és humán szakos) tanárok, továbbá írók és újságírók, színházi rendezők és dramaturgok erejéből, valamint a város anyagi támogatásából. Ezek után minden más kiemelés csak figyelemelterelés lehetne, ezért ezeket mellőzöm is.

V. táblázat.

A SZELLEMI ÉLETTEL ÉS A KULTÚRÁVAL FOGLALKOZÓ MUNKÁK IDŐBELI MEGOSZLÁSA

Keletkezésük ideje	Könyv	Könyvrészlet	Füzet	Feldolgozás	Cikk	Összesen
--------------------	-------	--------------	-------	-------------	------	----------

1900 előtt	3	3	3	1	11	21
1901-1944			2	12	12	26
1945-1960	1		1	2	2	6
1961-1970		1		1		2
1971-1980	1					1
1981-1990	1	1		5		7
1991-2000	4					4
Összesen	10	5	6	21	25	67

Már korábban is utaltam arra, hogy legalább Katona József személyével, munkásságával kapcsolatosan készültek és jelentek meg elfogadható számban komoly munkák. Ha eltekintünk a cikkektől, amelyek ismeretközlő súlya, mélysége aligha vehető össze a kötetek és feldolgozások lehetőségeivel, azt látjuk, hogy az ezzel kapcsolatos munkák az egésznek csaknem 27 %-át alkotják. Amennyiben ehhez hozzávesszük az irodalom egyéb területével kapcsolatos írásokat is, azt kell megállapítanunk, hogy az e területet érintő publikációk közel fele az irodalommal foglalkozik! Ismételten hangsúlyoznom kell, hogy nem ezek számát tartom soknak, még kevésbé eltúloztottnak, hanem csak azt kívántam ezzel érzékeltetni, hogy a szegényes historiográfiai anyagon belül milyen csekély szellemi kapacitás jutott az összes többire. Mennyire elhanyagolt, mennyire ismeretlen előttünk a többi terület.

VI. táblázat.

A SZELLEMI ÉLETTEL ÉS A KULTÚRÁVAL FOGLALKOZÓ MUNKÁK
TEMATIKUS MEGOSZLÁSA

Téma	Könyv	Könyvrészlet	Füzet	Feldolgozás	Cikk	Összesen
Egyháztörténet	1	1	1	2	3	8
Irodalom	1	1	3	2		7
Katona József	6			5	1	12
Oktatás	1	2		3	1	7
Zene				1		1
Képzőművészet, építészet		1		2	1	4
Színház, színművészet	1			1	2	4
Néprajz, népművészet			1	4	17	22
Egyéb				2		2
Összesen	10	5	5	22	25	67

Ha mindehhez hozzávesszük azt, hogy az összes ilyen jellegű publikáción belül a néprajzzal kapcsolatosak az egésznek közel harmadát jelentik, az egyoldalúság, a többi terület elhanyagoltsága még inkább nyilvánvalóvá válik. A mégis igazán szomorú ebben az: még csak azt sem állíthatjuk, hogy legalább a néprajz kellően feltárt terület lenne, hisz e munkák aránytalanul nagy része 1-2, jobbik esetben 3-4 oldalas részismertetésre, ha szabad ezzel a kifejezéssel élni: tudományos karcolatokra korlátozódik. Valójában azt kell kiemelnem, kellő számú és kellő mélységű feldolgozások hiányában még ma sincs meg annak a lehetősége, hogy szakembereink egy átfogó történelmi-néprajzi feldolgozásra vállalkozhatnának.

Nem a kiábrándultságot kívánom a következő néhány megjegyzéssel fokozni, de a tények iránti tisztelet megköveteli, hogy ezeket is rögzítsem. Az egyháztörténet ugyancsak látszólag jól feldolgozott terület. Valójában ezen munkák aránytalanul nagy része több mint száz évvel ezelőtt készült, és jórészt alkalmi ismertetések. Hiányoznak az igazán elmélyült elemzések és a nagyobb folyamatok rajzai. Nem akarom az egykori szerzők munkáját, igyekezetét kisebbiteni, mégis azt kell velük kapcsolatosan megállapítanom, hogy elsődlegesen maguknak az egyes egyházaknak az érdeke: száz év eltelte után múltjukról új, korszerű, lényegesen szélesebb forrásra alapozódó és tudományos szempontból igényesebb feldolgozások szülessenek. Kétségtelen, hogy az igazán figyelemre és tiszteletre méltó történelmüket csak így tudja bárki megismerni, és a jövőbe átmentésre érdemes szervezeti formákat, az egyes időszakokra jellemző pasztorális és oktatási munkájuk sajátosságait, az e téren is példaértékű eredményeiket csak így lehet szélesebb kör számára eljuttatni.

Érthetően semmiképpen sem kerülhető meg az e korszakkal valamelyest is behatóan foglalkozó szerzők, kutatók személye, szakképzettségük, felkészültségük és ez irányú munkásságuk eredményessége. Bár e téren a statisztikai feldolgozás talán a legnagyobb torzítási lehetőséget hordozza magában, itt sem lenne célszerű ennek mellőzése. (L. VII. sz. táblázat.)

VII. táblázat.

A LEGTÖBBET PUBLIKÁLÓ SZERZŐK MŰVEINEK TÍPUS SZERINTI MEGOSZLÁSA

Név	Könyv	Könyvrészlet	Füzet	Feldolgozás	Cikk	Összesen
-----	-------	--------------	-------	-------------	------	----------

Balanyi Béla		1		3		4
Bálintné Mikes Katalin				5		5
Bánkúti Imre	2			2		4
Fördős László			4	1		5
Hajnóczy Iván			2		1	3
Hornyik János	4	3	1		6	14
Iványosi-Szabó Tibor	6	1		26	2	35
Juhász István		3				3
Ö. Kovács József				5		5
Novák László		2		2		4
Orosz László	3			1		4
Szabó Attila	1			2		3
Szabó Kálmán			4	9	16	29
Székelyné Kőrösi Ilona			1	3	2	6

E táblázatba azokat a Kecskemét történetével foglalkozó személyeket vettem be, akik legalább három jelentős munkával, publikációval bővítették ezirányú ismereteinket. E 14 személy munkássága másfél évszázadon belül oszlik meg. Az is jelzi, mennyire esetleges volt tevékenységük, hogy az utolsó egy-két évtizedtől eltekintve csak a magányos kutatók birkóztak e munkával legtöbbször intézményi háttér, minden távlatosabb átgondoltság, és főként anyagi támogatottság nélkül. Ez a szám akkor érződik igazán kicsinek, ha vele szembeállítjuk a Miskolc hasonló korszakával foglalkozó kutatók számát. Ott nem 3, hanem legalább 7 publikációt közzé tevő személyeket vettük számba, és még így is 19 név sorakozik egymás után. Ha ezt a limitet követtem volna, itt mindössze 3 személy nevével emlégetném. Vigasztalhatnánk ugyan magunkat, hogy végül is az a döntő, hány érdemi feldolgozás, elemzés látott napvilágot. Ez persze akkor sem lenne helytálló, ha az 1-2 publikációval rendelkezők legalább számtanilag ellensúlyozni tudnák a nyilvánvaló hiányt. Hisz jól tudjuk, hogy távolról sem mindegy, egy-egy szakdolgozat, disszertáció és esetleg még egy-két hozzákapcsolódó cikk erejéig mélyedt-e el valaki a város történetében, vagy életének jelentős hányadát szánta annak alaposabb megismerésére és feltárására. Különösebben nem kell bizonygatnom, hogy a kellő szakmai felkészültség, a szakirodalomban való elmélyültség, az igen jelentős források alapos feltárása és minél több terület igényes áttekintése kell ahhoz, hogy egy kutató valóban jelentősen bővíthesse ismereteinket, képes legyen arra, hogy egy átfogó elemzést elvégezzen, tárgyilagos összegzést készítsen, és a további kutatások számára esetleg irányt is mutasson. Hamis lenne az a vigasz, hogy ezen korszak feltárásán belül lehetnek ugyan hiányosságok, de a többen elért sikerek ezeket feledtetik. Az ugyanis a szomorú helyzet, hogy a következő évszázad kutatása, ha lehet, talán még elhanyagoltabb!

---

1 FARAGÓ Tamás: Városmonográfia — Miskolc monográfia. (Kérdések, problémák, tanulságok az eddigi XVIII-XIX. századra vonatkozó Miskolc történeti kutatások tükrében.) Történelmi tanulmányok. Studia Miskolciensis 3. 1999. 246-254.

2 LISZTES László: Könyvek, könyvrészletek Kecskemétről. (Válogatott bibliográfia) Kecskeméti Füzetek 7. szám. Kecskemét, 1996. A jeles munka tehát nem akart a történelmi irodalmat tekintve teljességre törekedni, ugyanakkor a történelmi szakirodalmon túl igen sokféle munka adatait szolgáltatja.

3 Így jártak el pl. Hódmezővásárhely monográfiájának szerkesztése során is.

4 Álljon erre is példaként egy évtizeddel ezelőtt megjelent munka: (JANKOVICH B. Dénes, ERDMANN Gyula szerk.) Békéscsaba története I. kötet. A kezdetektől 1848-ig. 859 old. Békéscsaba 1991.